

فصلنامه بین المللی قانون یار

License Number: ۷۸۸۶۴ Article Cod: ۲۰۲۰S۳D۱۲SH۲۲M ISSN-P: ۲۵۳۸-۳۷۰۱

آثار ماهواره و حکم آن از منظر فقه

(تاریخ دریافت ۱۳۹۸/۰۵/۲۵، تاریخ تصویب ۱۳۹۸/۱۲/۱۵)

دکتر خلیل الله احمدوند^۱

هیئت علمی گروه حقوق دانشگاه رازی

فریده سیدی پور

پریسا نظری

چکیده

رسانه به معنی هر وسیله ای است که انتقال دهنده فرهنگ و افکار عده ای باشد. مانند روزنامه، مجلات، رادیو، تلویزیون و ماهواره، که یکی از مهمترین آنها ماهواره است. که تاثیر بسزایی در زندگی مردم دارد. اولین ماهواره ها در سال ۱۹۸۰ با دوازده هزار مدار تلفنی و تنها دو کانال تلویزیونی در مدار قرار گرفتند. تجربه نشان داده است که استفاده های ناسالم از ماهواره در دهه ی اخیر بیشتر شده و باعث ایجاد آسیب شده از جمله این آسیب ها : خود فراموشی، خدا فراموشی، افسردگی، آلودگی روح، انزوای گوشه نشینی و آسیب های اجتماعی از قبیل از بین رفتن قداست خانواده، مجاز دانستن خیانت زن به شوهر و زشتی زدایی از روابط قبل از ازدواج، اهانت به والدین در بعضی موارد فرو پاشیدگی خانواده ها و.... البته ماهواره در کنار مضراتش فوایدی هم دارد. از جمله: آشنایی با فرهنگ و سنت های کشورهای مختلف سرگرم کننده بودن برنامه ها، برنامه های علمی فراوان، و امکان دیدن آنها به زبان اصلی. از آنجایی که ماهواره رسانه ای دو وجهی است و هم برای اغراض حلال به کار میرود و هم برای اغراض حرام به کار گرفته میشود و بسیاری از فقها جواز تهیه و نگهداری آلات مشترک را مشروط به قصد شخص کرده اند.

واژگان کلیدی: رسانه، ماهواره، حکم فقهی، تلویزیون، فساد و فحشا، انحرافات جنسی

^۱ نویسنده مسئول

۵۷۱

بخش اول: کلیات

در دهه‌های اخیر شاهد رشد و توسعه‌ی تکنولوژی بوده‌ایم. یکی از این توسعاعات اخیر توسعه‌ی رسانه در سطح جهانی بوده است که کوچک‌ترین حوادث در دورترین نقاط جهان حد فاصله‌ی کوتاه مخابره می‌شود و همه افراد از آن آگاه می‌شوند در این میان یک رسانه به نام ماهواره نیز به وجود آمد که دارای مشکلات متعدد می‌باشد این وسیله‌ی انتقال اطلاعات ابتدا توسط کشورهای توسعه یافته‌ای همچون آمریکا و انگلیس و ... طراحی و ساخته شد. ماهواره دارای شبکه‌های زیادی می‌باشد که در آن می‌توان انواع و اقسام برنامه‌ها از علمی و تحقیقاتی گرفته تا برنامه‌های سرگرمی و موسیقی و رقص را دریافت نمود از آنجایی که تعداد این شبکه‌ها و برنامه فراوان و مختلف است توانسته مخاطبان زیادی را به خود جذب نماید و در خانه‌های بسیاری راه پیدا کند اما باید توجه داشت که تمام این شبکه‌ها با اهداف خاصی توسط کشورها راه‌اندازی شده‌اند و فرهنگ و هویت بسیاری از کشورها، از جمله کشورهای اسلامی را مورد هدف قرار داده‌اند تا جایی که آسیب‌هایی چون ترویج فساد در جامعه، افزایش خشونت، بی‌حجابی و پوشش بد و ... توسط این رسانه در جوامع ایجاد شده است و آسیب‌ها و مضرات رو به افزایش می‌باشد که همه‌ی ما به خوبی شاهد آن هستیم به طور مثال اغلب فیلم‌ها و سریال‌هایی که از ماهواره پخش می‌شود موضوع اصلی آن فیلم ارتباط یک زن با مرد دیگری غیر از همسرش می‌باشد و این موضوع را به گونه‌ای نمایان می‌کند که قبح آن از بین رفته و یک امر عادی تبدیل شده که افراد از آن هیچ ترس و واهمه‌ای ندارند. انصاف این است که بگوئیم ماهواره در کنار مضرات فراوان، فوایدی نیز دارد از جمله آشنایی با فرهنگ و سنت کشورهای مختلف و ... با این حال مضرات آن از فوایدش بیشتر است. در این مقاله ابتدا به تعریف اجمالی از رسانه و ماهواره می‌پردازیم و سپس معایب و آسیب‌ها و فواید آن را مورد بررسی قرار می‌دهیم و سپس علت گرایش‌های مردم به ماهواره و حکم آن را از منظر فقه بیان می‌کنیم و در انتها راهکارهایی برای تمایل مردم به سوی رسانه ملی و عدم گرایش به ماهواره ارائه می‌شود امید است بتوانیم مطلب مفیدی را ارائه دهیم.

بند اول: نگاهی اجمالی به مفهوم رسانه

برای شناخت و معرفت بیشتر درباره‌ی یک موضوع بهترین و اولین مرحله تعریف جامع و مانعی از موضوع است. در این رو در مقوله رسانه‌ها ابتدا به تعریف (رسانه) یا (رسانه‌های عمومی) می‌پردازیم، تا حیطه‌ی آن به طور کامل مشخص نمایم. رسانه‌های جمعی یا عمومی و به تعبیر دیگر وسایل ارتباط اصطلاح فارسی شده واژه لاتین (mediam) است که جمع آن (media) می‌باشد و منظور از آن دسته‌ای از وسایل هستند که مورد توجه تعداد کثیری می‌باشند و از تمدن‌های جدید به وجود آمده باشند محدود و منحصر به وسایل ارتباط جمعی نیست از این رو بایستی به تعریف دقیق‌تر پرداخت رسانه به معنی هر وسیله‌ای است که انتقال دهنده فرهنگ و افکار عده ای باشد. اکنون آنچه مصداق این تعریف است وسایلی مانند روزنامه‌ها، مجلات، رادیو، تلویزیون، ماهواره، اینترنت، CDها، ویدیو و ... می‌باشد.

بند دوم: شناخت مفهوم ماهواره

اولین ماهواره‌ها در سال ۱۹۸۰ با دوازده هزار مدار تلفنی و تنها ۲ کانال تلویزیونی در مدار قرار گرفتند و نسل ششم آنها با سه برابر ظرفیت نسل پنجم و با سیستم‌های دیجیتالی پیچیده و در سال ۱۹۸۶ ساخته و به کار گرفته شده. ماهواره‌های تلویزیونی (DBS) ماهواره‌هایی هستند که در مواقع به عنوان یک فرستنده پر قدرت تلویزیونی در فضا عمل می‌کنند. مهم‌ترین برتری یک ماهواره تلویزیونی آن است که می‌تواند تمام نقاط کور یک کشور را که فرستنده‌های زمینی قادر به پوشش آنها نیستند تحت پوشش درآورد. امروزه شبکه‌های ماهواره‌ای فراوانی به وجود آمده‌اند، از شبکه‌های علمی و تحقیقاتی، ورزشی گرفته تا شبکه‌های مبتدل رقص و پای کوبی در آن یافت می‌شود و شبکه‌های فارسی زبان به خیل وسیع آنها پیوسته‌اند این پایگاه‌ها که اکثراً متعلق به گروهی‌های ایرانی خارج از کشور و ضد انقلابی هستند برای جذب مخاطب بیشتر از انواع و اقسام حربه‌ها استفاده می‌کنند.

بند سوم: طبقه بندی شبکه‌های ماهواره

شبکه‌های ماهواره از لحاظ محتوا به چندین دسته تقسیم می‌شوند:

۱- بخش عمده این شبکه‌ها، مربوط به کانال دولتی یا کانال‌های مرجع کشورهای هستند که برای جذب مخاطب بیشتر با دسترسی راحت مخاطبین خود، سیستم پخش ماهواره‌ای را بر می‌گزینند و از این طریق نه تنها دیگر مردم جهان می‌توانند با برنامه‌های آنها با مردم، فرهنگ و سرزمینشان آشنا شوند بلکه مخاطبین داخلی و هم‌زبانان خارج از کشور نیز می‌توانند برنامه‌ها را با کیفیت مطلوب‌تری دریافت کنند.

۲- در کنار اینها شبکه‌های دیگری هستند که ظاهراً تنها با هدف تجاری راه اندازی می‌شوند افزون بر اینکه بسیاری از شبکه‌های فیلم و سریال، مد و لباس و شو... از آنجا که این موضوعات را وسیله‌ای برای به دست آوردن آگهی تجاری و درآمدزایی می‌دانند در این طبقه‌بندی قرار می‌گیرند.

۳- دسته سوم از شبکه‌های ماهواره‌ای مربوط به کانال تخصصی با موضوعات ویژه همچون مستند علمی، ورزشی، تبلیغات دینی و مذهبی هنر و همین‌طور فیلم و سریال است که برخی از آنها با احتساب هزینه بوده و دسترسی بیشتر آنها تنها با کارت‌های اعتباری خاص صورت گرفته که در غیر این صورت دیدن آنها عموماً با مشکلاتی همراه است.

۴- دسته چهارم شبکه سیاسی وایرسیون که با هدف تحت تاثیر قرار دادن مخاطبین کشور در ابعاد سیاسی، اجتماعی و مذهبی به فعالیت می‌پردازند و عمدتاً از طریق بنگاه‌های خاصی مورد حمایت قرار می‌گیرند این شبکه‌ها از شبکه‌های بسیار مهم به شمار می‌روند و بیشترین مخالفت را در سطح مسولان. دولتمردان هر کشور به دنبال دارند. آنچه مهم است اینکه قطعاً شبکه‌ها مفید و سازنده در این میان وجود دارند اما اغلب این شبکه‌ها تأثیراتی بر مخاطب دارند که نمی‌توان آنرا مثبت و مفید خواند.

بند چهارم: فرهنگ

واژه‌ی فرهنگ که در زبان انگلیسی culture و در عربی ثقافه نامیده می‌شود. از واژه‌های پربحث است و تعاریف مختلفی برای آن بیان شده از جمله این تعاریف ۱- در فرهنگ لغت فرهنگ چنین تعریف شده است، فرهنگ پدیده کلی پیچیده از رسوم، اندیشه، هنر و شیوه زندگی که در طی تجربه تاریخی اقوام شکل می‌گیرد و قابل انتقال به نسل‌های بعدی است.

علی اکبر ولایتی در کتاب تاریخ و تمدن اسلامی: فرهنگ مجموعه‌ای از سنت‌ها، آداب و اخلاق فردی یا خانوادگی اقوامی است که پابندی ایشان به این امور باعث تمایز آنها از دیگر اقوام و قبایل می‌شود. به عبارت دیگر، فرهنگ مجموعه‌ای از باورهای فردی یا گروهی خاص است و چون باورها ذهنی‌اند پس فرهنگ جنبه‌ی عینی ندارد. یک اصطلاح برای توصیف شیوه‌های فرهنگی مشترک به لحاظ تاریخی مسلمانان است اوایل شکل‌های فرهنگ اسلامی عمدتاً غربی بودند. با گسترش سریع امپراطوری‌های اسلامی این فرهنگ، فرهنگ‌های فارسی-قفقازی، ترکی-مغولی و هندی را ... تحت تاثیر قرار داده است. فرهنگ اسلامی، عموماً تمام اعمالی را شامل می‌شود که در اسلام هستند شامل اعمال قرآنی از جمله نماز و ... است. متولیان شبکه‌های ماهواره چه کسانی هستند؟ در حال حاضر بیشترین شبکه‌های ماهواره‌ای دنیا از کشور آمریکا مدیریت می‌شوند ۹۰ درصد رسانه‌های آمریکایی هم دست صهیونیست‌ها است و اغلب برنامه‌های ماهواره‌ای در شبکه‌های فارسی زبان هم توسط صهیونیست اداره می‌شود. با این آمار باید گفت که صهیونیست یک دشمن اصلی در دنیا برای خودش می‌شناسد و آن هم شیعه است. در برخورد با شیعه یک کشور را می‌شناسد که اصلی‌ترین مانع او در راه رسیدن به اهداف جهان‌خوارانه‌اش است و آن کشور هم ایران است. شبکه فارسی زبان: در حال حاضر بیش از سی شبکه فارسی زبان از آمریکا و اروپا برای ایرانیان برنامه پخش می‌کنند که از طریق میلیون‌ها گیرنده ماهواره‌ای در ایران دریافت می‌شوند که عمده برنامه این شبکه‌ها را سریال‌های خانوادگی تشکیل می‌دهند. مضرات ماهواره از منظر وین: به دلیل تسلط منحرفان بر این شبکه‌ها و تبلیغات شیطانی و زهرآگین آنها برای کشورهای جهان سوم یک نوع شیخون فرهنگی بر این جوامع صورت گرفته است که اگر حد و مرزی برای استفاده از این امکانات وجود نداشته باشد. مسلمانان عوارض نامطلوب آن، بر فوایدش غلبه خواهد کرد. تجربه نشان داده است که استفاده‌های ناسالم از ماهواره در دهه‌ی اخیر بیشتر شده است و باعث ایجاد آسیب شده. از جمله این آسیب‌ها:

۱- خود فراموشی: سوال جدی که پیش روی هر انسانی است این است که آیا عالم بر او می‌گذرد یا او بر عالم می‌گذرد به عبارت دیگر این حوادث است که بر انسان تاثیر می‌گذارد

یا انسان بر آنها تاثیر می‌کند؟ پاسخ واقعی این است که انسان، بایستی بر عالم تاثیر گذار باشد. و این اشرف مخلوقات است که می‌باید عالم را تکامل ببخشد ولی متاسفانه، ماهواره این حقیقت را منقلب می‌کند و انسان را طفیل عالم و خود می‌کند و این موجب می‌گردد که انسان برای شناختن حقیقت و ماهیت خود گامی پیش نگذارد. خداوند می‌فرماید (وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ) (حشر ۱۹) همچون کسانی نباشید که خدا را فراموش کردند و خدا نیز آنها را به خود فراموشی گرفتار کرد آنها فاسقاند).

۲- خدا فراموشی: از آنجا که انسان بالفطره خدا جوست، شیطان از طریق هواخواه و شیطان پرست، بسترهای مختلفی را برای انحراف این سرشت به کار می‌گیرند که ماهواره یکی از آنهاست. بنابراین ماهواره با برنامه نامناسب نیز باعث خدا فراموشی در انسان می‌شود. خداوند درباره‌ی کارهای منافقان می‌گوید (مردان منافق و زنان منافق از یک گروه‌اند، آنها امر به منکر و نهی از معروف می‌کنند و دستهایشان را از (انفاق و بخشش) می‌بندند. خدا را فراموش کردند و خدا آنها را فراموش کرد. (توبه ۶۷)

۳- افسردگی: یکی از بیماری‌هایست که می‌تواند دامنگیر روح بشر در اثر مشاهده ماهواره باشد به علت اینکه ماهواره هر گونه تحرك و فعالیت را انسان گرفته و روح را از هرگونه فعالیت و تحرك باز می‌دارد و در واقع به جای اینکه روح بشر را فعال و رسیدن به کارهای مثبت بکند او را منفعل و بی‌تحرك می‌کند و روح در اثر آن پس از مدتی افسرده می‌گردد خداوند با اشاره به مواهب بزرگی که در انتظار مومنان راستین و بی‌توفیقی‌هایی که دامنگیر افراد لجوج می‌شود شرح داده و می‌فرماید (آن کس که خدا بخواهد هدایت کند، سینه‌اش را برای پذیرش اسلام گشاده می‌سازد و آن کس را که به خاطر اعمال خلافش بخواهد گمراه سازد، سینه‌اش را آنچنان تنگ می‌کند که گویا می‌خواهد به آسمان بالا رود.

۴- آلودگی روح: واضح است که روح انسان از رهگذر اعضا و جوارح صیقل شده یا کدر می‌شود. چشم در این راستا، از جایگاه مهمی برخوردار است و می‌تواند نقش مهمی در صافی یا تیرگی روح بازی کند. زیرا هرگاه انسان به اشیا خوب و مطهر چشم افکند روحش نیز مقدس می‌شود و بالعکس با مشاهده اشیا ناپسند در اثر ارتباط روح با اعضا، روح نیز تاریکی

پیدا کرده و نمی‌تواند خود را از رزایل پیدایش کند و حتی خود نیز به انواع ناپسندی‌ها آلوده می‌شود. چرا که آیه ذیل، ارتباط میان اعضا و روح انسان را ثابت می‌کند. خداوند می‌فرماید (به مومنان بگو نگاه خود را از نامحرم فرو گذارند (فرو گیرند) و عفاف خود را حفظ کنند. این برای آنان پاکیزه‌تر است خداوند از آنچه انجام می‌دهید آگاه است) به همین سبب افرادی که ماهواره را مشاهده می‌کنند روحشان غضبناک و شهوت‌ران می‌شود چرا که بیشتر برنامه‌های ماهواره قوه غضب انسان را فرا می‌گیرد و یا قوه شهوت او را دنبال می‌کند. البته به استثنای برنامه‌های علمی و سازنده که سخنی در آنها نیست.

۵- انزوا و گوشه نشینی: ماهواره به لحاظ تنوع در کمیت و کیفیت، انسان را از متن جامعه بیرون کشیده و در خود محصور می‌کند تا آنجا که هیچ واکنشی در قبال سیاست‌های خارجی تنظیم شده از سوی حاکمان خود نشان ندهد. از این رو، روح انسان را منزوی کرده و انسان، ایثار و محبت به هم نوع و احساس مسئولیت در قبال جامعه و دیگران را به طور کلی برای خود بی‌معنا می‌بیند. این روزها آمارهای ضد و نقیضی از درصد استفاده کنندگان ماهواره در کشورمان به گوش می‌رسد که از میان این آمارها در خوشبینانه‌ترین حالت حدود ۱۵ درصد و در بدبینانه‌ترین حالت حدود ۵۰ درصد از خانواده‌های ایرانی از ماهواره استفاده می‌کنند. بی‌شک خانواده‌های استفاده‌کننده از ماهواره را می‌توان قربانیان تبعات بسیار بد و پرهزینه برای جامعه دانست.

بخش دوم: برخی از فواید استفاده از ماهواره

۱- آگاه شدن از پیشرفت‌های علمی سراسر جهان: با توجه به سرعت بسیار بالای تولید علم در جهان و رشد و پیشرفت لحظه به لحظه تکنولوژی، وجود فن آوری‌ها و رسانه‌هایی که بتوانند این نظریه‌ها و تکنولوژی‌های جدید را در اختیار تمامی انسانهای سراسر جهان قرار دهند. بسیار لازم و ضروری به نظر می‌رسد. دو رسانه برتر در این خصوص ماهواره و اینترنت می‌باشد. متخصصان و افراد می‌توانند برنامه‌هایی که در شبکه‌های علمی ماهواره پخش می‌شود متناسب با رشته‌ی تحصیلی در زمینه‌های شغلی‌شان است را دنبال کرده و مدت زمان کوتاهی

از جدیدترین اخبار و اطلاعات مربوط به تخصص‌شان آگاه شوند و این اطلاعات جدید در کار و تحصیل خود استفاده مطلوب کنند.

۲- باخبر شدن از اوضاع جهان: یکی دیگر از مواردی که باعث جذب افراد به ویژه مردان به ماهواره می‌شود شبکه‌های خبری گسترده و متنوعی است که این وسیله جهانی دارد که تمامی اخبار جهان را در سریع‌ترین زمان ممکن پوشش می‌دهند.

۳- آشنایی با فرهنگ و سنت‌های کشورهای مختلف: افرادی که به آداب و فرهنگ و سنت کشورهای مختلف علاقه داشته باشند اما به دلیل نداشتن زمان آزاد یا هزینه‌ی گزاف سفرهای خارجی، رفتن به این کشورها برایشان مقدور نباشد می‌توانند با هزینه‌ای اندک و صرف کردن چند ساعت به تماشای این برنامه‌ها از طریق شبکه‌های ماهواره بنشینند و با آداب، فرهنگ و سنت‌های کشورهای دیگر آشنایی پیدا کنند. سرگرم کننده بودن برنامه‌ها: از فواید دیگر ماهواره می‌توان به سرگرم کننده بودن آن اشاره کرد که دلیل این موضوع هم تنوع برنامه‌ها و جذاب بودن محتوای آنهاست. علاوه بر این به کارگیری دکورهای جذاب، کیفیت بالای تصویر و شاد بودن فضای برنامه از مواردی است که فرد از دیدن آنها لذت می‌برد. امکان دیدن برنامه‌ها به زبان اصلی: از فواید دیگر برنامه تقویت زبان انگلیسی و دیگر زبان‌های مورد علاقه افراد است بنابراین بسیاری از افرادی که در حال یادگیری زبان خارجی هستند به ماهواره تمایل دارند زیرا برنامه‌ها را به زبان اصلی مشاهده می‌کنند.

بند اول: نقد فواید

تمام فوایدی که گفته شد صحیح و غیر قابل انکار است اما از آنجایی که معایب ماهواره بیشتر از فواید آن است و اینکه می‌توان اخبار جهان را از طریق رسانه‌ی ملی دنبال کرد و برنامه‌های داخلی هم می‌توان با فرهنگ و سنت کشورهای مختلف آشنا شد پس استفاده از ماهواره دلیلی ندارد به بیان دیگر تمام فواید گفته شده در رسانه‌ی ملی هم وجود دارد و اینکه استفاده از رسانه‌ی ملی از معایب این ابزار در امان هستیم.

بند دوم: آسیب شناسی استفاده از ماهواره

برنامه‌های فراوان و رنگارنگ در ماهواره با مقاصد و هدف‌های گوناگون آشکار و پنهان ساخته می‌شوند که هر کدام حاوی چندین بد آموزی است که جوامع را تهدید می‌کند. ذکر

این نکته ضروری است که آسیب‌های متنوع ماهواره در فرهنگ و سیاست و اقتصاد و دیگر ابعاد جامعه نیز مطرح است.

بند سوم: آسیب‌های اجتماعی

شاید بتوان یکی از آشکارترین آسیبی که با گسترش استفاده از ماهواره در جامعه کنونی دچار آن شده‌ایم را ترویج خشونت دانست. در برنامه‌های تولید شده در تلویزیون‌های ماهواره عموماً صحنه‌های خشن بدون سانسور و توجه به سن مخاطب به وفور نمایش داده می‌شود و مسلماً افراد چه بخواهند و چه نخواهند دیدن چنین صحنه‌هایی در ضمیر ناخودآگاه آنان تاثیر می‌گذارد. گاهی این صحنه‌ها به قدری هنرمندانه و واقعی ساخته شده‌اند که افراد با دیدن این صحنه گویی دارند آموزش نحوه بروز خشونت در چنین شرایطی را می‌بینند و همین مطلب سبب می‌شود. افرادی تحت تاثیر ماهواره در شرایط مشابه از خودشان رفتارهای خشونت آمیز بروز دهند. از زمانی که مقام معظم رهبری هشدار دادند دشمن در حال تدارک یک جنگ تمام عیار فرهنگی و یک شیخون فرهنگی است. باید هشیار می‌بودیم، چرا که دشمن از هر وسیله و رسانه‌ای که در اختیار داشت برای مورد حمله قرار دادن فرهنگ کشور بهره‌برداری کرده است و ماهواره یکی از این رسانه‌هاست. در بعد فرهنگی دشمن با تمام قوای خود سرمایه‌گذاری کرده تا شبکه‌های ماهواره با تهی کردن جامعه از درون، اسباب از هم پاشیدگی جمهوری اسلامی را که متکی بر پشتیبانی مردم مسلمان می‌باشد را فراهم آورد. دشمنان به درستی درک کرده‌اند که تنها راه شکست کشور اسلامی دور کردن مردم از اسلام و آموزه‌های اصیل اسلامی و فرهنگ اسلامی است که با پخش برنامه‌ها و فیلم‌های خود فرهنگ غرب را جایگزین فرهنگ غنی اسلام بکنند که البته تا حدودی موفق بوده و توانسته‌اند تاثیرگذار باشند. آن چه که امروزه در سطح جامعه از آن به عنوان برنامه‌های ماهواره نام برده می‌شود همان امواج شیطانی است که حقیقتاً موضوعات آموزنده آن در حداقل جایگاه قرار دارد. مراجعه عمده استفاده کنندگان از برنامه‌های ماهواره‌ای یا به برنامه‌های فارسی زبان است که بودجه و برنامه آن از سوی قدرت‌های سلطه‌گر تامین می‌شود و بازگردانی آن هم به عمده سلطنت طلبان و گروه‌های مجذوب فرهنگ غربی می‌باشد و یا آلوده به صحنه سکس و ... که

در هر دو حالت نگاه و رویکرد علمی هیچ جایگاهی ندارد. واقعیت این است که امروزه رسانه‌ها در همه‌ی کشورهای جهان نقش بسیار ویژه‌ای در پیدایش تحولات اجتماعی و فرایند شکل‌گیری نگرش‌ها و دیدگاه‌ها ایفا می‌کند و در ایجاد بخش مهمی از ساختارها- هنجارها- ارزش‌ها- و ضد ارزش‌ها هم سهم و جایگاه بسیار مهمی دارند. از این رو خانواده‌ها باید به ارزش‌های همان رسانه‌ها نیز دقت کنند تا مطمئن شوند اطلاعاتی که از آن رسانه‌ها به دست خانواده خصوصاً فرزندان می‌رسد از مجاری مطمئن و سالمی می‌باشد نکته‌ی دیگری که نباید فراموش کرد اینکه وظیفه‌ی آدمی برای اینکه سلامت نفس بسیار مهم و حساس است و همان طوری که یک غذای مسموم می‌تواند انسان‌ها را بیمار و حتی از بین ببرد، یقیناً برنامه‌های خاص ماهواره هم می‌تواند یک فرد یا اجتماع را هم بیمار یا نابود سازد کما اینکه همه‌ی ما در این باره نمونه‌های فراوانی سراغ داریم و اگر ریشه‌ی بسیاری از بزه و ناهنجاری‌های اجتماعی را که اکنون در سراسر دنیا به یک شیوع انجام می‌شود جستجو کنیم در خواهیم یافت که همه‌ی آنها از یک آب‌شخور بنام ماهواره‌ها سرچشمه گرفتند البته همین ماهواره‌ها هم خبرهای ناگواری را که به راحتی از کشورهای غربی به گوش ما می‌رسانند که چنان سرنوشتی اگر نصیب هر ملتی شود نابودی آن در آینده‌ای نه چندان دور قطعی خواهد بود. افزایش شدید آمار کودکان نامشروع، کاهش زاد و ولد، رسوایی‌های اخلاقی مقامات و شخصیت‌های به اصطلاح درجه اول این کشورها، افزایش شدید مصرف مشروبات الکلی، قرص‌های اکس و افزایش شمار خودکشی و قتل گسترش باندهای فساد- فحشا و قاچاق زنان و کودکان و ... همه و همه خبرهای ناگواری هستند که حتی اعتراض اندیشمندان غربی را هم در پی داشته است و جامعه‌شناسان و طرفداران حریم خانواده و اخلاق را در کشورهای غربی نگران کرده است. البته این روند رو به افزایش مفاسد اجتماعی در جوامع غربی چیز تازه‌ای نیست و بوی عفن مفاسد اخلاقی سالهاست که از جوامع غربی به مشام جهانیان رسیده است. اما ماهواره‌ها به عنوان بالهای شیطانی این آفت را برای عموم جهان خصوصاً ملت‌های مسلمان ترویج می‌کند زیرا می‌دانند رعایت اصول اخلاقی و دوری از مفاسد اجتماعی یکی از دستورات مترقی شرع اسلام به شمار می‌رود و شکست چنین سدی از اهداف اصلی بنیان رواج مفاسد اخلاقی از

طریق ماهواره و اینترنت است که به عنوان ابزار قوی اطلاع رسانی آن را به انواع و اقسام روش‌ها به کار می‌گیرند.

بند چهارم: تاثیر ماهواره بر خانواده

سست شدن بنیان خانواده: از دیگر تبعات حضور بدون کنترل ماهواره بر خانواده است. ورود ماهواره را به خانه می‌توان به منزله ورود یک فرد نامحرم و لایبلی دانست که دوست ناباب برای فرزندان است و باعث اختلاف افکنی بین زن و شوهر است و به ناموس افراد چشم طمع دارد. مرز و حریم خانواده را می‌شکند و به آسانی حقیقت سیاسی و اجتماعی را وارونه جلوه می‌دهد. خرید ماهواره به منزله دعوت این فرد ناباب به منزل‌هاست. مجاز دانستن خیانت زن به شوهر و زشتی زدایی از روابط قبل از ازدواج و حتی حاملگی بدون روابط قانونی- اهانت به والدین و بی‌توجهی به آنها از معایب ماهواره می‌باشد که به اختصار به توضیح برخی از آنها می‌پردازیم.

۱- دختران فراری: از مهم‌ترین کارکردهای سریال و فیلم‌های پخش شده در ماهواره آزادی در خارج از خانه‌هاست. به این معنا که افراد مخصوصاً دختران جوان را به صورت سنتی و فرهنگی در خانواده‌ها با محدودیت‌هایی رو به رو هستند را دچار حس زندانی بودن در خانه می‌کنند. این فرایند روانی به صورت خیلی ساده با مقایسه دختران موفق یا آزاد سریال‌ها و فیلم‌ها، وضعیت دختران قربانی در ذهن وی شکل می‌گیرد. کم‌کم با عدم مدیریت صحیح در خانواده‌ها تبدیل به یک عقده و در نتیجه فرار یا رویگردانی دختران جوان از فضای امن خانه می‌گردد. چنین پدیده‌ای در خانواده‌هایی که از ساختار درستی برخوردار نیستند شدیدتر است.

۲- بدحجابی زنان خیابانی: طبیعی است که وقتی در خانواده‌ها بدون هیچ محدودیتی اعضای خانواده پای ماهواره می‌نشینند و فیلم‌هایی را می‌بینند که برای خانواده مناسب سازی نشده است و بی‌حجابی در آن به عنوان یک امر عادی موج می‌زند، به مرور از حجاب ارزش زدایی شده و زنان خانواده ترجیح بدهند که با حجاب کم رنگ‌تر یا احياناً بی‌حجابی در جامعه حضور پیدا کنند. این مسئله با عمومی‌تر شدن بی‌حجابی و حتی استقبال نامحرمان از حضور بی‌حجابی زنان در جامعه تبدیل به ایجاد فضای خودنمایی برای نامحرمان و در ادامه روند دور

شدن از دیده شدن در خانواده تبدیل به پدیده زنان خیابانی یا شکل‌گیری روابط نامشروع بین افراد متاهل می‌گردد نمونه زشت این آسیب را می‌توان در بین زنان جوانی دید که علی‌رغم متاهل بودن با آرایش بسیار زننده به همراه دختر کوچکشان که وی نیز آرایش شده است در خیابان‌ها دید، زانی که از بروز دادن رفتارهای دوستانه با مردان نامحرم در خیابان‌ها هیچ ابایی ندارند.

۳- ایجاد اختلاف خانوادگی و شکستن حریم خانواده: وقتی افراد در برنامه‌های ماهواره می‌بینند که افراد چقدر با انزوایی و حتی مقابله با افراد خانواده و یا حتی خیانت به آنها می‌توانند موفق باشند این خانواده را به سوی اختلافات داخلی، کم‌اهمیت شدن نقش پدر یا ایجاد اختلاف بین زوجین و دوری فرزندان از والدین می‌کشاند. یا در سوی دیگر، وقتی پدر یا مادری به همراه پسر یا دختر جوانش نظاره‌گر تصاویر فیلمی هستند که در آن یک معاشقه ولو خفیف صورت گیرد همین مسئله موجب از بین رفتن پرده حجاب بین افراد خانواده و در نتیجه شکستن قبح افعال می‌گردد. تنها خداوند می‌داند که در خانواده‌ای که قبح افعال شکسته شده باشد چه اتفاقات بدی رخ خواهد داد حضرت علی در مورد حیا فرمود الحیا فعل القبیح یعنی حیا از انجام افعال قبیح جلوگیری می‌کند و واضح است که در نبود حیا و شکسته شدن حریم خانواده چه اتفاقات شومی رخ خواهد داد.

۴- ترویج هوس‌خواهی و تنوع‌طلبی: آنچه در سریال‌ها و فیلم‌ها نمایش داده شده در ماهواره مشاهده می‌شود. بازیگرانی هستند که صرفاً به خاطر زیبایی‌هایشان جلوی دوربین‌ها حاضر می‌شوند و در سرتاسر پخش برنامه زیبایی ظاهری و جسمانی به صورت بسیار پررنگ نمایش داده می‌شود به گونه‌ای که محرک شهوات افراد باشد در طرف دیگر قضیه عموم سریال‌ها و فیلم‌ها برای مخاطب ایرانی و مسلمان ماهواره آماده سازی می‌شود سعی می‌شود که در آن افراد حق چشیدن روابط دیگر علاوه بر روابط زناشویی را محفوظ بدارند. همین مسئله علی‌الخصوص در مردان موجب این می‌گردد که حتی برای تفریح که شده به دنبال رفع عطش تنوع‌طلبی‌شان باشد و حتی اگر به دلایل خارجی از انجام عمل خودداری کنند ولی ذهنشان درگیر این مسئله می‌باشد. کمترین اثر این آسیب، کم‌رنگ شدن رابطه عاشقانه میان

زن و شوهر و عدم رضایت و تمایل جنسی خواهد بود هم از معایب ماهواره در بحث فرد در خانواده تضعیف و نادیده گرفتن پیوند، حق مسلم زناشویی، القای تجربه به چندین باره عشق توسط زن و مرد حتی بعد از ازدواج، بی‌فرهنگی و بی‌کلاس معرفی کردن والدین دارای فرهنگ سنتی و اصیل، معرفی دوست دختر و دوست پسر به عنوان دوستان خانوادگی و نه تنها به عنوان عاشق و معشوق.

بند پنجم: تضعیف پیوند عاطفی خانواده

گسترش و استفاده افراطی ماهواره ها با کارکرد متنوع و دگرگونی سازی های پیوسته خود، رفته رفته سبب آسیب پذیر شدن پیوند عاطفی خانواده ها شده و استحکام خانواده را به مخاطره می اندازد. در این صورت خانواده، قوی ترین عامل دوام و رشد خود را که عاطفه و صمیمیت میان اعضاست، به فراموشی می سپارد. به نحوی که در حال حاضر کاهش ارتباطات کلامی که از ساده ترین مناسبات انسانی در خانواده محاسبه می شود به ۱۵ تا ۱۷ دقیقه در روز رسیده و موجبات کم رنگ شدن همدلی، از بین رفتن صمیمیت و گسست عاطفی شده است. خانواده هایی که تحت شعاع این برنامه ها قرار دارند، از مسیر اصلی تربیتی خود که ریشه در مکتب اسلام دارد، فاصله گرفته و نتیجه سود و زیان بار آن سستی در روابط خانوادگی و در سطح وسیع تر سبب افزایش فساد و بالا رفتن آمار طلاق در کشور خواهد شد.

بند ششم: تغییر ارزش ها و جایگزینی ضد ارزش ها

شبکه های ماهواره ای هویت تازه ای به مخاطبان خود می بخشند و آن ها را وا میدارند تا ارزش های غلط و فاسد را جایگزین ارزش های اخلاقی دانسته، در حفظ ثبات آنها تلاش کنند، چرا که زبان تصویر، قدرت فوق العاده ای در جهت تحکیم یا تضعیف ارزش ها دارد. از این رو برنامه های ماهواره در کشورهای سازنده، شاید مناسب حال مردم آن جامعه و در جهت سیاست های حاکم بر آن باشد ولی در جامعه ای با روابط، ارزش ها و هنجارهای متفاوت، نتیجه عکس دارد و هنجارهای جامعه اسلامی را مورد هجوم قرار می دهد و کارکردهای خانواده را دچار تغییر می کند که اگر به درستی مدیریت نشود، خانواده دچار تزلزل خواهند شد. شبکه های ماهواره ای قادرند احساس شخص از واقعیت را تغییر دهند و با

تأثیر گذاری بر افکار و روان مخاطبان خود به راحتی تنوع دیدگاه و دلار در سال برای سلاقی و حتی توقعاته مردم را متحول سازند. این واقعیت را نباید نادیده گرفت که ارزش های غیر اخلاقی به راحتی از طریق ماهواره در تعالیمه، قواعد، هنجارها و بعدها قابل پیاده شدن در محیط خانواده استه شبکه های م ماهوارهای در قالب برنامه ها و آگهی های ارزش های متفاوتی چون فرهنگ برهنگی، مصرف گرایی، تجمل پرستی، ترویج بی مبالاتی اخلاقی و ... را به نمایش نمی گذارند و رفته رفته فرهنگ و تبار و پوشیدگی به فراموشی سپرده می شود. از این طریق ارزشهای متفاوتی مغایر با ارزش های دینی و اسلامی جامعه به وجود آمده مسبب پدید آمدن رفتارهای ناهنجار از سوی مخاطبان خواهد شد. کانال های ماهوار نانی موجب می شوند که زنان و دختران جوان با دیدن فیلم ها و سریال های ماهواره ای فارسی زبان مانند شبکه فارسی وان، با حس همذات پنداری که به تقلید از نوع پوشش و آرایش هنرپیشگان بر آمده و سعی در هر چه شبیه تر کردن خود با آنها کنند. شبکه های ماهوارهای به واسطه معرفی الگوهای ذهنی و عملی رفتار، در گذر از برنامه های مختلف، معرفی شخصیت ها و الگوهای مطرح شده و شخصیت های سریال های فیلم ها و پس از مدتی تعدادی از این الگوها را در بینندگان خود درونی می کنند. الگوهایی هستند که رفتار آنها با ارزش ها و هنجارهای اجتماعی انطباق آن ها پیروی می کنند. الگوهایی هستند که رفتار آنها با ارزش ها و هنجارهای اجتماعی انطباق ندارد. در کشور ما بیشترین مخاطبان تلویزیونی را زنان تشکیل می دهند. همین باعث شده برنامه های این نوع شبکه ها با هدف قرار دادن شخصیت زن و القای فرهنگ غربی تا حدود قابل ملاحظه ای بتوانند شخصیت حقیقی زن مسلمان ایرانی را متزلزل سازنده و بنیان خانواده را به شدت تضعیف کنند. یکی از الگوهایی که ماهواره برای مخاطبانش در نظر می گروه تبلیغ آزادی های نامحدود و زندگی مشترک بدون ازدواج با وصلت آزاد است که عملا نوعی ازدواج بدون پیوهای علی قانونی با شرعی است. از دید این رسانه ها، انسان موجودی است که تنها دنبال تنوع و آزادی جنسی خویش است و چنین امری از نگاه رسانه، کاملا طبیعی است و باید بدین گونه باشد. الگویی که سازندگان برنامه های ماهواره ای بر اساس چنین تفکری دین نظر گرفته اند. ارضای غریزه جنسی جوانان از طریق انتخاب دوست است که در غرب،

روشی معمول به حساب می آید و آغاز گر یک زندگی مشترک بدون ازدواج است. این کار، آسانترین روش بدون تحمل تکالیف ازدواج و ضرورت خانه داری به صورت رسمی است. دلیل عدم ممنوعیت ماهواره: حریم خصوصی ← حریم خصوصی عنوان کلی است که مصادیق قابل جستجو در کتاب و سنت دارد به عنوان مثال، ورود به منازل دیگران و تجسس، یکی از مصادیق حریم خصوصی است که در کتاب و سنت بحث شده است. در واقع عنوان کلی حریم خصوصی به ریز موضوعاتی تجزیه می شود و از منظر فقه بررسی می شود. دوم شیوهی اصطیاد که در تعریف آن گفته شده است هرگاه انسان از مجموعه‌ای از مطالب، نکته یا قاعده‌ی کلی به ذهن خود بیاورد که از روح آن سخن چنین برداشت شود اصطیاد است و آن قاعده مصطاده گویند به عنوان مثال: اما خمینی معتقد است قاعده‌ی ضمان ید از مجموعه اخلاقی که در روایات وجود دارد استفاده می شود در صورتی که آن قاعده، قاعده فقهی مستقلی است اکثر فقها به طور مجزا در کتب فقهی خویش آنرا بحث و بررسی کرده‌اند. علاوه بر این آیت الله خویی و آیت الله مکارم شیرازی معتقدند که قاعده‌ی من اتلف مال الغير فهو له ضامن روایت نیست بلکه اصطیاد و برگرفته از روایات است، بر این اساس آیا می توان استنباط کرد قاعده‌ی حریم خصوصی را به عنوان یک حق اثبات کنیم یا خیر؟ بنابراین باید حریم خصوصی و قواعد مربوط به آن از مجموع فقهی اصطیاد شود. سوم: شیوه مبنایی، برعکس مورد دوم که از چند مورد، یک قاعده استنتاج می شود، در اینجا یک مبنای مشخص، احکام و مقررات خاصی به دنبال دارد، مثل اینکه یک مبنای کلی برای حریم خصوصی در فقه مشخص شود و ملتزم شویم همه احکامی که بر این مبنای مترتب می شود پذیرفته است به عنوان مثال قاعده (الناس مسلطون علی اموالهم و انفسهم) را به عنوان مبنای در فقه تعیین کنیم و براساس آن حکم کنیم آنچه در حریم خصوصی مطرح است با این قاعده سازگار است، از نظر فقهی قابل قبول است. لازم به ذکر است روش مقبول این نوشتار مورد اول می باشد.

بخش سوم: عوامل گرایش به ماهواره

عوامل متعددی در گرایش مردم ایران بسد. ماهواره تأثیرگذار است. عامل نخست تمایل خانواده های ایرانی به دیدن سریال و ترجیح آن بسر سایر برنامه ها، تا جایی که بسیاری از

شبکه های ماهوارهای اکنون به پخش سریال اقدام کرده اند. عامل دوم: تمرکز شبکه های ماهواره ای بر حوزه هایی از زندگی اجتماعی که جزو حوزه های ممنوع و بعضاً خط قرمزهای جامعه ایرانی به شمار می روند، مانند روابط نامتعارف با جنس مخالف، نوشیدن مشروبات الکلی در مواقع جشن و غم؛ - عدم تقید به ظواهر مذهبی و اکتفا به - نیت پاک؛ روابط نامتوازن میان افراد دارای اختلاف سنی بسیار و مواردی از این قبیل. عامل سوم: بیننده ایرانی در بسیاری از موارد به خود حق می دهد تا ذهن خسته از کار روزانه و درگیری های اقتصادی و اجتماعی خود را با دیدن برنامه هایی بدون محتوا اما سرگرم کننده و جذاب هر چند مضر آرام کند. عامل چهارم: وجود برخی سریال های کم جاذبه و غم بار داخلی که فاقد پاسخگویی به نیاز سرگرمی و رفع خستگی مخاطبان ایرانی است.

بند اول: راهکار های تمایل به سوی رسانه ملی

با توجه به سهولت دسترسی عموم مخاطبان به رسانه های متنوع لازم است ظرفیت های جدیدی برای پاسخ به نیازها و خواسته های نوظهور ایجاد شود. از طرف دیگر، وسایل ارتباط جمعی و در رأس آنها، رسانه ملی نمی توانند نوع برنامه، کم و کیف مطالب و چگونگی عرضه برنامه های خود را بدون در نظر گرفتن نیازها، سلیقه ها و خواسته های مخاطبان ارزیابی کنند. از این رو، لازم است ابتدا سازوکار های نوین رقابت آموخته شود و سپس با شناخت مخاطبان و افکار عمومی و تجزیه و تحلیل فرصت ها و محدودیت ها، به منظور پیشگیری از محدودیت ها و جبران ضعف ها، بهترین استفاده از فرصت ها برای تحقق اهداف به عمل آید. در این زمینه راهبردهای زیر پیشنهاد می شود:

با توجه به اینکه تحقیقات نشان می دهد، رفع نیازهای رسانه ای خود گرایش به تماشای شبکه های ماهواره ای دارند، شناخت مخاطبان و درک نیازهای آنان یکی از عوامل موفقیت رسانه ملی به شمار می رود و به این ترتیب، لازم است این رسانه برنامه های خود را با انتظارات جدید مخاطبان و تحولات فناوری های نوین ارتباطی تطبیق دهند و آگاهانه برای اثرگذاری و تداوم حضور خود در صحنه ملی و جهانی برنامه ریزی کنند - چون نیازهای رسانه ای مخاطبان به برنامه های سرگرم کننده و تفریحی به بیشترین نیاز تلویزیونی

بینندگان به شمار می رود، پیشنهاد می شود صدا و سیما اقدام به افتتاح شبکه های جدید تلویزیونی با محتوای فیلم، سریال و مطالب اجتماعی، سیاسی و مذهبی گوناگونی را نیز در قالب های جذاب تفریحی و نمایشی برای بینندگان در نظر بگیرد. از آنجایی که بخشی از مخاطبان، بویژه بینندگان با سطح تحصیلات بالاتر، بیشتر پیگیر برنامه های علمی، خبری و سیاسی هستند، بهتر است برنامه ریزان و تهیه کنندگان برنامه های صدا و سیما، با افزایش برنامه های تلویزیونی با محتوای آگاهی بخشی، خبری، نقد و بررسی و تفسیر وقایع سیاسی رضایت بیشتر این گروه از مخاطبان را از برنامه های تلویزیونی فراهم آورند. تحصیلات پیشنهاد می شود صدا و سیما اقدام به افتتاح شبکه های متناسب با نیاز هر یک از اقشار جامعه با در نظر گرفتن شرایط سنی، جنسی و تحصیلی مخاطبان نمایند - با توجه به اینکه مخاطبان در زمان های مختلف شبانه روز به تماشای شبکه های ماهواره ای می پردازند، بهتر است رسانه ملی نیز برنامه های خود را بدون محدودیت زمانی ارائه دهد. این پژوهش نشان داد که مهم ترین عامل مؤثر بر شیوه نظارت کارمد والدین بر مصرف رسانه ای فرزندان آگاهی والدین به ویژه مادران درباره ویژگی های عصر حاضر (عصر انقلاب ارتباطات، تکنولوژی های نوین ارتباطی و آسیب ها و فرصت های این تکنولوژی ها) و همچنین شیوه های نظارت والدین به خصوص مادران بر مصرف رسانه ای فرزندان است. این آگاهی ها و آموزش ها در چارچوب سواد رسانه ای قبل دستیابی است. از همین روی پیشنهادهایی برای ارتقای سواد رسانه ای والدین با تأکید بر مادران ارائه می شود:

۱. بومی سازی و مطابقت سواد رسانه ای بر اساس مدل تربیتی ایرانی - اسلامی به منظور مطابقت سواد رسانه ای وارد شده از غرب با ارزش های فرهنگی دینی و ملی و کاهش خطر آسیب به نظام ارزشی ایرانی - اسلامی.
۲. راه اندازی سازمان های مردم نهاد (NGO) و تقویت فعالیت ها در زمینه آموزش و گسترش سواد رسانه ای برای والدین.
۳. اختصاص نشریه ای برای آموزش سواد رسانه ای به ویژه سواد رسانه ای انتقادی به والدین.

۴. فراهم کردن زمینه همکاری و هم اندیشی متخصصان تعلیم و تربیت علمای، دینی روان شناسان و متخصصان ارتباطات در جهت گسترش سواد رسانه‌ای انتقادی و بومی با توجه به مدل تربیت ایرانی - اسلامی برای والدین و مربیان

۵. ایجاد کمیته‌ای در انجمن اولیا و مربیان با وظیفه آموزش سواد رسانه‌ای ویژه مادران به منظور آموزش سواد رسانه به والدین

۶. تألیف متن سواد رسانه‌ای بومی برای آموزش در دوره سه سال دوم دبستان و دوره دبیرستان. این متون به عنوان یک درس فوق برنامه و یا حتی درسی معمول در مقاطع مختلف تدریس شود.

۷. راه اندازی سایت‌ها و وب گاه هایی مختص سواد رسانه‌ای. راه اندازی و توسعه فعالیت این گونه سایت‌ها و وب گاه کمک می کند تا کاربران فضای مجازی حین استفاده از این، فضا آموزش‌های لازم را نیز دریافت کند

۸. ایجاد و فعال سازی صفحات در حوزه سواد رسانه‌ای در شبکه‌های اجتماعی. با توجه به استفاده روزافزون اقشار مختلف مردم از جمله نوجوانان و والدین از شبکه‌های اجتماعی وجود چنین صفحاتی به ارتقای سطح سواد رسانه‌ای کاربران کمک می کند.

بند دوم: نظرات فقهی در مورد ماهواره

دو وجهی بودن استفاده از ماهواره همه آلاتی را که مورد استفاده انسان قرار می گیرد، به سه قسمت می توان تقسیم کرد:

۱. آلاتی که فقط منافع محله دارند؛
۲. آلاتی که فقط منافع محرمه دارند؛
۳. آلاتی که منافع مشترک میان محله و محرمه دارند. آلات مشترک به ابزاری می گویند که افزون بر منافع حرام نزد عقلا، دارای منافع حلال قابل اعتنا و نیز مورد استفاده باشد و نزد عرف از آلات حرام شمرده نشود. آلات مشترک از عناوین جدید است که فقیهان معاصر آن را در مورد وسایلی همچون رادیو، ضبط، صوت تلویزیون، ویدیو، رایانه و ماهواره در باب تجارت بحث از این گونه آلات، به عنوان بحث مستقل و مجزا و در باب خاص و مشخصی در

کتاب فقها ذکر نشده است و فقط امام خمینی در کتاب المکاسب المحرمه، بحثی با این عنوان دارند: «ما يقصد منه المنفعة، المحرمة فيما إذا كان لشيء منفعة محرمة و، محللة كأواني الذهب والفضة»، خمینی ۱۴۱۵، ج ۱، ص ۱۷۴؛ ولی فقها، دیگری این بحث را در لابه لای مباحث آلات مخصوص به منافع حرام بحث کرده اند و مرحوم سیدصادق روحانی در کتاب منهاج الفقاهه به طور محسوس تر در ذیل عنوان آلات قمار، به بحث در این باره پرداخته اند. آلات مشترکه به لوازم و ابزاری گفته می شود که «دو گونه کاربرد» متفاوت داشته باشد و همان گونه که می توان آن را برای اغراض حلال به کار برد، برد آن را برای اغراض حرام نیز می توان به کار گرفت (خویبی ۱۴۱۰، ج ۲، ص ۴ / همو، ۱۴۱۶، ج ۲، ص ۲۸۳ / تبریزی، ۱۴۲۷، ج ۸، ص ۵ / صافی گلپایگانی، ۱۴۱۳، ص ۱۶۰). اکثر امکانات و وسایلی که امروزه در زندگی بشر به کار گرفته می شود، از آلات مشترکه اند؛ مثلاً سیستم های صوتی از آلات مشترکه و دارای کاربردهای گوناگون اند. این گونه، آلات در واقع به لحاظ ارزشی خنثی بوده نمی توان ذات آنها را پدید دانست. فقها ابزارهای مدرن مانند، رادیو، تلویزیون ضبط، صوت ویدئو و اینترنت را از آلات مشترکه دانسته اند. آیت الله محمدسروش محلاتی در درس خارج و ذیل باب «دولت و ابزارهای الزام به شریعت» و ذیل مبحث تحریم رسانه های حلال، به این موضوع پرداخته اند که مطالب آتی با اندکی اضافات و تصحیح، منابع از مقاله ایشان نقل می شود که درباره این گونه آلات فقها چنین نظر داده اند:

۱. استفاده مباح از آنها جایز بوده و استفاده حرام از آنها جایز نیست؛ یعنی حکم کلی درباره حلال یا حرام بودن این امکانات وجود ندارد؛ مثلاً نمی توان گفت رادیو یا اینترنت حلال یا حرام است. در حقیقت بر خود این موضوعات حکمی تعلق نمی گیرد و حکم به «نحوه استفاده ما» مربوط می شود. از این رو، آیت الله بهجت در پاسخ به این پرسش که استفاده از اینترنت چه حکمی دارد؟ فرموده اند: «تابع نحوه استفاده از آن است» (بهجت، ۱۴۲۸، ج ۳، ص ۲۲۱)

۲. تفکیک آلات مختص به حرام از آلات مشترکه، به نظر و تشخیص خود مردم عرف بستگی دارد همانگونه که محقق نراقی درباره آلات لهو تصریح کرده اند ((المراد بآلت اللهو مایخذ للهو و یصدق علیه عرفا آله)) از این، رو دولت نمی تواند در جایگاه مرجعیت برای تشخیص قرار گرفته و جای عرف را بگیرد و حتی اگر تشخیص به تخصص و کارشناسی نیاز داشته باشد، باز هم عرف خاص آن را بر عهده دارد (محلالتی، [بی تا]، ص ۱) آیت الله خوئی بر این اساس فتوا می داد که اگر تلویزیون به نظر عرف، از آلات لهو باشد، خرید و فروش و استعمال آن جایز نیست «أما التلویزیون فإن عد عرفاً من آلات اللهو، فلا یجوز بیعه و لا استعماله» (خوئی ۱۴۱۰، ج ۲، ص ۴) و وقتی که از آن مرجع بزرگ پرسیدند در صورتی که تشخیص عرف، مختلف باشد و نظرات متفاوتی در این باره اظهار شود، چه باید کرد؟ فرمود: «با شک در آلت لهو بودن، مانعی وجود ندارد» (همو، ۱۴۱۶، ج ۲، ص ۲۸۲).

۳. بسیاری از فقها جواز تهیه و نگهداری آلات مشترکه را مشروط به قصد شخص کرده اند و گفته اند: اگر قصد استفاده خلاف شرع وجود نداشته باشد جایز است. نظر صاحب جواهر این است که اگر چیزی دارای دو گونه استفاده حلال و حرام باشد حکم آن دایر مدار کیفیت قصد از آن است «ولو فرض ان للشیء منفعتین مقصودتین احدهما محلله والأخری محرمة دارالحکم مدارالقصد» (صاحب جواهر، ۱۴۰۴، ج ۲۲، ص ۲۵-۲۶) همچنین شیخ انصاری، سیقل دهنده این مباحث در کتاب مکاسب و در بیان انواع کسب های حرام و ذیل عنوان فروش انگور برای شراب سازی، پس از ذکر ادله و ابعاد مسئله، در نهایت بیان می دارد: بیع هر کالایی که دارای منفعت حلال است (مانند چاقو یا انگور)، اگر به شرط مصرف در حرام (مانند کشتن مسلمان یا درست کردن شراب) فروخته شود، حرام است؛ زیرا فروشنده با فروختن، منفعت را به حرام منحصر می کند؛ ولی اگر قصد او از فروش انگور، منفعت حرام آن نباشد و منفعت حلال مقصود باشد، حتی اگر آن را به کسی بفروشد که او از آن شراب درست می کند، بیع او صحیح است (انصاری ۱۴۱۵، ج ۱، ص ۱۲۵-۱۲۶). حتی به نظر آیت الله میرزا جواد تبریزی، فروشنده ماهواره و تعمیرکاری که می داند ماهواره

مورد استفاده حرام قرار می گیرد، در صورتی که قصد خود آنها - فروشنده و تعمیر کار - چنین نباشد، کارشان مجاز است.

از مجموع مباحثی که مطرح شد می توان به این نتیجه رسید که اگر آلتی دارای منافع مشترکی، باشد بیع آن تابع قصد از آن است که اگر آن را به قصد منافع محلله آن بفروشد، حلال و اگر آن را به قصد منافع محرمة آن بفروشد، حرام است. علاوه بر اینکه می توان گفت عملاً فقها در مباحث خود دربارهای مسئله همین گونه عمل کرده اند؛ به طور مثال، در مسئله پیکرهای ساخته شده برای عبادت (هیاکل العبادۃ المبتدعه)، فقها تفصیل قائل شده اند میان موردی که منافع آن منحصر در عبادت حرام باشد یا اینکه منافع دیگری همچون تزئین داشته باشد که مرحوم روحانی در منهاج الفقاهه، (روحانی ۱۴۲۹، ج ۱، ص ۱۶۸-۱۷۳) و شیخ انصاری در مکاسب، (انصاری ۱۴۱۵، ج ۱، ص ۱۱۱-۱۱۴) بدان پرداخته اند، یا تفصیلی که امام خمینی در مسئله بیع هیاکل العبادۃ المبتدعه مطرح کردند که معامله با هدف حرامی انجام شود یا حرامی بر آن مترتب شود یا حرامی در کار نباشد (خمینی ۱۴۱۵، ج ۱، ص ۱۷۲-۱۷۳) یا تفصیلی که مرحوم شیخ انصاری در أوانی ذهب و فضه (ظروف طلا و نقره)، در مورد معامله هیئت و مجموع آن قائل شده اند، (انصاری ۱۴۱۵، ج ۱، ص ۱۱۸)، همه از همین معنا حکایت دارد که میان منافع محلله یک چیز و منافع محرمة آن، تفاوت وجود دارد و هیچ منعی در منافع محلله نیست بر اساس موازین روشن فقهی، چون آلات مشترکه از نظر مالیت دارای ارزش بوده و شرع نیز مالیت آنها را پذیرفته است؛ بنابراین از میان بردن و آسیب رساندن به آنها ممنوع بوده، ضمان آور است و حتی به بهانه نهبی از منکر نمی توان آنها را تخریب و نابود، ساخت بلکه فقط می توان از استفاده های حرام نهبی کرد. نتیجه اینکه مواردی که در ذیل گفته می شود با فتاوی فقها و مبانی فقهی ناسازگار است و دین نه تنها این گونه برخوردها را تأیید نمی کند، بلکه آن را تخطئه و محکوم می نماید (محللاتی، آبی تا، ص ۲)

الف) اعمال محدودیت نسبت به عرضه و استفاده از آلات مشترکه؛

ب) برخورد با استفاده کنندگان و کاربران بر مبنای نیت خوانی؛

ج) ورود به حریم خصوصی شهروندان و تجسس از زندگی شخصی آنان برای آگاهی از نوع کاربرد این آلات.

بسیاری از موضوعات نو پا و جدید در حوزه فرهنگ و اقتصاد و... موضوعاتی اند که مقلد خود حکم شرعی کلی آن را از مرجع تقلید خود می گیرد و مصادیق آن پدیده های جدید را با آن حکم شرعی تطبیق می دهد؛ زیرا درباره این، مصادیق اطلاعات مقلد بیشتر است و او چگونگی استفاده از آن را بهتر می داند در چنین مواردی طبق نظر برخی مراجع (خویی، ۱۴۱۰، ج ۲، ص ۴ / نراقی، ۱۴۱۵، ج ۱۸، ص ۱۶۵) حکم تابع چگونگی استفاده است. البته عرف مؤمنان مورد توجه قرار می گیرد و بر اساس آن، حکم ابزار مشخص می شود؛ مثلاً «ماهواره» یک پدیده نوظهور است و حلال و حرام بودن آن، مسئله جدید تلقی می شود؛ ولی آیا واقعا در این باره، مجتهد به فحص در کتاب و سنت می پردازد تا با روشنی یا کنایه چیزی درباره ماهواره بیابد تا بگوییم این فحص و کاوش کاری صددرصد تخصصی است و از غیر مجتهد بر نمی آید؟ هرگز! زیرا ماهواره از نقطه نظر، فقهی یک موضوع جدید نیست. فقیه وقتی درباره ماهواره اظهار نظر می کند، بر این مبناست که «هرچه موجب فساد است خرید و فروش آن حرام است». فقیه این حکم را بر مصداق جدید تطبیق می دهد و ماهواره را چون ابزار فساد، دانسته به حرمت آن فتوای دهد. با توجه به آنچه مطلعان می گویند، برنامه های ماهواره اکثرا باعث شیوع فحشا و منکر، مخصوصا در نسل جوان می شود؛ بنابراین خرید و فروش و نصب آنتن های ماهواره ای جایز نیست. در همین تطبیق بر مصداق، ممکن است دیگر به نتیجه دیگری برسد که چون خرید و فروش آلات کاربرد حرام دارد، بلامانع است؛ پس خرید و فروش ماهواره حرام نیست و در واقع خرید و فروش و استفاده از ماهواره، اشکال ندارد (صافی گلپایگانی، ۱۴۱۷، ج ۱، ص ۲۸۶) درست است که در هر دو، اظهار نظر ظاهر را مجتهد به حرمت یا حلیت ماهواره فتوا داده است؛ ولی در حقیقت هیچ فتوایی در این باره صادر نشده، مجتهد فقط درباره یک مصداق اظهار نظر کرده است. طبق اظهار نظر: اول «ماهواره غالبا برای فساد به کار می رود» و اظهار نظر دوم اینکه: «ماهواره ابزاری با دو کاربرد خوب و بد است»؛ اینک می توان پرسید آیا این دو گزاره در

قلمرو فقه قرار دارد و برای داوری درباره آن به که در فهم کتاب و سنت تخصص می یابد، می تواند درباره کاربرد ماهواره در دنیای امروز اظهار نظر کند؟ آیا عقل سلیم اجازه می دهد انسانی که خود از کاربردهای ماهواره در علوم گوناگون و از آثار آن در زندگی اجتماعی و رفتارهای اخلاقی آگاهی، دارد مقلدانه از کسی تبعیت کند که در این باره اطلاعات کمتری دارد؟ در چنین، مسائلی فقیه فقط حکم کلی را بیان می کند که حکم ابزار مشرک چیست و سپس مقلدان بر اساس تشخیص خود از ابزار گوناگون همچون اینترنت یا ماهواره یا آلات، موسیقی داوری می کنند که آیا این آلات، مختص به فسادند تا حرام، باشند یا مشترک اند تا حلال باشند (محلّاتی، [ابی تا]، ص ۲). آیت الله سروش محلّاتی در پایان بحث از آلات مشرک، ذیل عنوان تحریم رسانه های، حلالدگر دو نکته را ضروری می داند و می نویسد، نکته اول آن است که فقها گاه درباره مصادیق آلات مشرک نیز نظر می دهند؛ مثلاً می گویند رادیو از آلات مشرک است یا نیست. بی شک این گونه اظهارات، غالباً خارج از استنباط فقهی است و نباید به آنها به عنوان فتوا نگاه کرد و برای آن اعتباری از نوع اعتبار فتوای مفتیان برای مقلدان قائل شد؛ زیرا وظیفه فقیه، استنباط احکام کلی است و این اظهارات، برخاسته از دید اجتماعی فقیه و تابع اطلاعات غیرفقهی اوست و به طور دائم در معرض تغییر و تحول است؛ مثلاً در آغاز نظر به حرمت رادیو داده می شد چون آلت لهو است؛ ولی بعداً آن را از آلات مشرک شمرند که برای منافع حلال قابل استفاده است؛ ولی تا مدت ها نسبت به تلویزیون همان نگاه منفی وجود داشت تا اینکه آیت الله خویی با اما و اگر آن را به تشخیص عرف موكول کرد و شخصاً از نظر درباره آن طفره رفت؛ ولی آیت الله تبریزی جرئت به خرج داد و آن را در ردیف ضبط صوت از آلات مشرک دانست؛ اما باز هم حکم به حلّیت ویدئو داده نمی شد تا اینکه آیت الله سیستانی در رساله توضیح المسائل خود، ویدئو را نیز به آنها افزود و سپس آیت الله منتظری تصریح کرد که ماهواره نیز همچون دیگر رسانه های جمعی و رادیو، تلویزیون و اینترنت است که بهره برداری حلال از آن اشکال ندارد (نجف آبادی، [ابی تا]، ج ۲، ص ۳۲۴). مروری بر نظرات فقها درباره ابزارهای نو و وسایل، جدید حکایت از نوعی برخورد "محطاطانه و همراه با نگرانی دارد.

نکته دوم آنکه دولت اسلامی ممکن است با این استدلال که رعایت مصلحت بر عهده اوست از برخی آلات مشترکه جلوگیری نماید و آنها را ممنوع اعلام کند. این استدلال از نظر اصولی معقول است؛ ولی در صورتی پذیرفته می شود که در چهارچوب خاص آن صورت گیرد؛ مثلاً برای این کار باید از نظرات کارشناسان امور فرهنگی و امور اجتماعی استفاده شود و مورد تأیید انسان های آزاداندیش باشد؛ ولی اگر فقط به استناد نظرات نیروهای امنیتی حاکمیت انجام گیرد و در جهت بی خبر نگاه داشتن شهروندان از واقعیت های جامعه خود و محروم کردن آنان از دسترسی آزاد به اطلاعات و تأثیرگذاران بر رأی آنان رخ دهد قابل قبول نیست. چنین، شرایطی مصلحت فقط بهانه ای برای محدود کردن کاربران است، در حالی که جلوگیری از گردش آزاد، اطلاعات مفسده ای است که مفسد فراوان دیگری همچون استبداد سیاسی و فساد اقتصادی را به دنبال می آورد. البته در این فرض مقررات مصلحت اندیشانه دولت برای عمالاً محدودیت در دسترسی به رسانه ها که از آلات مشترکند فاقد اعتبار شرعی خواهد بود (محلاتی، آبی، تا ص ۲) فتوای رهبری درباره ماهواره با توجه به بحث آلات مشترکه بودن ماهواره دو بعدی بودن استفاده از ماهواره است ماهواره ابزاری است که استفاده مثبت و منفی از آن به طور همزمان امکان پذیر است؛ بنابراین صرف داشتن ماهواره دلیلی بر ارتکاب جرم به وسیله فرد نیست. از این رو، رهبر معظم انقلاب در فتوایی به این مهم اشاره کرده اند و استفاده از جنبه مثبت برنامه های ماهواره ای را بلاشکال دانسته اند (خامنه ای ۱۳۷۹، ص ۲۶۵). بر اساس این فتوا باید گفت ورود به خانه مردم به معنای فرض استفاده اکثر مردم از جنبه های منفی برنامه های ماهواره ای است و می دانیم که تهمت زدن به افراد، پیامدهای شرعی قانونی و عرفی آشکاری دارد؛ تا آنجا که حتی در شرع و قانون برای آن حد مشخصی عنوان شده است. در قانون آیین دادرسی کیفری، حتی چگونگی ورود به منزل نیز به طور کامل تشریح شده است که باعث رعب و وحشت ساکنان دیگر نشود در صورتی که گزارش های رسیده از این اقدامات نیروی انتظامی، حاکی از آن است که پس از برداشتن دیش های ماهواره آن را از بالای آپارتمان های چندین طبقه به کف خیابان می اندازند که حتی تصور آن هم مذموم و ناپسند

است؛ چه برسد به دیدن آن در نهایت، توجه به این امر کاملاً ضروری به نظر می‌رسد که وقتی عملی جنبه عمومی یافت، نمی‌توان به راحتی همه‌افراد را که از این عمل بهره می‌برند، مجرم خواند به گفته مسئولان و مطلعان دستگاه‌های نظارتی و اجرایی، بیش از هفتاد درصد مردم تهران از ماهواره استفاده می‌کنند و این گفته، مهر تأییدی بر مدعای ما است و اینکه استفاده از ماهواره دست کم در تهران جنبه عمومی یافته است.

بخش چهارم: حکم ماهواره از نظر فقه

حرمت خرید و فروش ماهواره به خاطر قرار گرفتن برخی شبکه‌های ماهواره‌ای تحت عنوان «کتب ضلال». امام خمینی (ره) در کتاب تحریر الوسیله فرموده اند: «حفظ کردن کتب ضلال و استنساخ و خواندن و درس گرفتن و تدریس آن‌ها اگر هدف صحیحی در آن نباشد- مثل این که قصد اشکال و ابطال آن‌ها را داشته باشد و برای این هدف، صلاحیت داشته باشد و ایمن از گمراهی باشد- حرام است و اما مجرد آگاهی یافتن از مطالب آن‌ها برای غالب مردم عوامی که بر آنان ترس گمراهی و لغزش هست، جزء اغراض صحیح که مجوز حفظ آن‌ها است نمی‌باشد، پس بر چنین مردمی لازم است از کتاب‌هایی که مشتمل بر مطالبی است که مخالف عقاید مسلمین است خصوصاً کتاب‌هایی که مشتمل بر شبهات و مغالطه‌کاری‌هایی است که از حلّ و دفع آن‌ها عاجزند اجتناب ورزند. و برای ایشان، خرید و نگهداری و حفظ آن‌ها جایز نیست، بلکه بر آنان واجب است آن‌ها را از بین ببرند» (امام خمینی، ۱۳۸۷، الف: ۱ / ۵۶۶). چنانچه در مسئله فوق به آن اشاره شده، خرید کتب ضلال جایز نمی‌باشد. اما سخن در این است که آیا ماهواره را می‌توان مصداق کتب ضلال دانست؟ در پاسخ به این پرسش باید گفت که در اینکه ماهواره دارای شبکه‌هایی است که به نحو تنقیح مناط، مصداق کتب ضلال می‌باشند شکی نیست. بطور مثال شبکه «محبت» به ترویج مسیحیت می‌پردازد و شبکه‌های «بی بی سی» و «من و تو» و ... هم پر از مطالبی هستند که به تضعیف عقاید مسلمین در احکام و حتی در بنیان‌های اعتقادی می‌انجامند. اما آیا این کافی است که به تنقیح مناط (بلکه به طریق اولویت) ماهواره را نیز که خود کتابی مصوّر و گویاست، مصداق کتب ضلال بدانیم؟ علت تردید این است که ماهواره علاوه بر اشتغال بر این برنامه‌های انحرافی، برنامه‌های غیر ضاله

هم دارد. در پاسخ به این پرسش باید معنای «ضلال» را بطور واضح بدست آوریم. شیخ انصاری (ره) در اینباره می‌فرماید: «حفظ کتب الضلال لا یحرم الا من حیث ترتب مفسده الضلاله قطعا او احتمالا قریباً» (انصاری، ۱۴۲۹ق: ۱/۲۳۴). «آن حیثیتی که باعث اطلاق ضاله بودن بر کتب ضلال می‌شود این است که موجب گمراهی قطعی و یا ظنی می‌شوند». امری که امروزه و با پیشرفت‌های رسانه‌ای بسیار در مورد ماهواره محتمل است. استفاده از تکنیک‌های روانشناسی در القای مفاهیم ضد‌دینی به قدری ماهرانه انجام می‌شود که مخاطب بدون اینکه متوجه باشد بعد از چند وقت ناگهان می‌بیند که دیگر اعتقادی به حجاب ندارد و یا قادر است بر علیه عصمت اهل بیت (علیهم السلام) اقامه‌ی برهان کند! پس روشن است که این حیثیت در برخی شبکه‌های ماهواره‌ای وجود دارد اما باز هم این سؤال باقی ماند که آیا این باعث می‌شود که بر خود ماهواره اطلاق «ضاله» شود؟ بعید به نظر نمی‌رسد. آیت الله العظمی مکارم شیرازی در این باره فتوای قابل توجهی دارند:

سؤال: استفاده افراد از برنامه‌های ماهواره‌ای چگونه است، با این که بعضی برنامه‌های خوب نیز دارد؟.

جواب: استفاده از این برنامه‌ها جایز نیست و برنامه‌های ظاهراً خوب یا بی‌ضرر آن وسیله‌ای است برای سوق دادن به برنامه‌های فاسد، بنابراین نباید مسلمانان از حيله‌های دشمنان اسلام برای نشر فساد در میان مسلمین غافل باشند» (مکارم شیرازی، ۱۳۹۱). می‌بینیم که ایشان حتی برنامه‌های خوب ماهواره را نیز در مسیر هدف برنامه‌های گمراه‌کننده‌ی آن می‌دانند و لذا مجموع ماهواره را یک سبب گمراهی برمی‌شمارند. شیخ انصاری (ره) در مورد کتابی که برخی بخش‌های آن دارای مطالب ضاله می‌باشد مطلبی دارند که نقل آن مفید به نظر می‌رسد چرا که شبیه ماهواره می‌شود که برخی شبکه‌های آن مصداق «گمراه‌کننده» هستند: «...ومما ذکرنا ایضاً يعرف حکم ما لو کان بعض الكتاب موجباً للضلال؛ فان الواجب رفعه ولو بمحو جميع الكتاب» (انصاری، ۱۴۲۹: ۱ / ۲۳۷). «اگر بخشی از کتابی سبب گمراهی بود واجب است از بین برده شود ولو اینکه لازمه‌ی این امر از بین رفتن کل کتاب باشد». خلاصه اینکه چنانچه شیخ اعظم انصاری (ره) فرمودند ملاک ضاله بودن کتب ضلال، حیثیت گمراه‌کنندگی آنان

است پس با تنقیح مناط بعید نیست که بتوان حکم به تسری باب کتب ضلال به بحث ماهواره نمود. به خصوص اینکه اینجا حتی جای طریق اولویت هم هست. یعنی ماهواره از کتاب کتاب تر است! زیرا کتابی است که هم تصویر دارد، هم تصاویرش حرکت می کند و هم سخن می گوید و اینگونه بسیار مؤثرتر از یک کتاب خواهد بود. پس بعید نیست (هرچند جای تأمل بیشتر دارد) که خرید ماهواره را مصداق این آیه ی شریفه بدانیم که: **لَوْ مِنْ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ** { (لقمان/۶) چنانچه به این آیه در بحث کتب ضلال استناد شده است. نکته ای که از یکی از اساتید بزرگوار استفاده کرده ام این است که شاید اصلاً نیاز به تنقیح مناط یا طریق اولویت نباشد و ادله ی حرمت معامله کتب ضلال را بتوان منطوقاً شامل ماهواره دانست. یعنی وقتی حکم حرمت روی حیثیت اضلال رفته باشد و دیگر فرقی نمی کند که (مضلل) کتاب باشد یا ماهواره. و روشن است که این با تنقیح مناط فرق دارد و ماهواره در اینجا مصداق منطوقی حکم خواهد شد و چون تاثیر گذاریش بسیار بیشتر از کتاب است، مصداق اتم خواهد بود. تذکر این نکته لازم است که چه ماهواره را مصداق کتب ضاله بدانیم و چه نه، دیدن یا شنیدن برنامه هایی که موجب گمراهی انسان می شود قطعاً جایز نیست، چنانکه در فتوای امام خمینی بدان اشاره شده است. پس اینکه برخی از مردم میگویند که ما دوست داریم اخبار بی بی سی و VOA را نیز بشنویم تا تفکراتمان یک سو به نشود، حرف باطلی است و چنین امری مجوز ارتکاب این امر حرام نمی شود. در بخشی از روایت شریفه تحف العقول به نقل از امام صادق (ع) آمده است که «کل منهی عنه مما يتقرب به لغير الله عز و جل او يقوی به الکفر والشرك فی جمیع وجوه المعاصی او باب یوهن به الحق فهو حرام محرم بیعه و شراوه و امساکه و ملکه و هبته و عاریته و جمیع الثقلب فیہ الا فی حال تدعو الضروره فیہ الی ذلک» «هرچیزی که مورد نهی خداوند باشد از وسایلی باشد که موجب نزدیک شدن به غیر خداوند عز و جل است یا چیزی باشد که کفر و شرک به وسیله آن تقویت می شود (در جمیع وجوه معاصی) یا امری باشد که حق با آن ضعیف می شود پس فروش و خرید و نگهداری و ملکیت و هدیه و عاریه و جمیع تصرفات مرتبط با آن حرام است مگر در جایی که ضرورتی باشد» انسان خیال می کند امام صادق علیه السلام این روایت را در

مورد خود ماهواره گفته اند به این خاطر که کاملاً بر آن صدق می‌کند. ماهواره هم وسیله‌ای است که دیدن عمده‌ی برنامه‌های آن منهی عنه است. هم موجب تقویت کفر و شرک می‌شود (به لحاظ ترویج فرهنگ غربی، فرهنگ مصرف‌گرایی، مثل حکومت‌های انگلیس و آمریکا و اسرائیل و...) و هم موجب تضعیف جبهه حق می‌شود. در مورد تضعیف جبهه حق همین اخیراً شاهد بودیم نامردی به اسم شاهین نجفی به امام هادی علیه‌السلام اهانت کرد و از طریق همین رسانه مدرن است که این مسائل پخش می‌شود. شبکه ماهواره‌ای VOA هم می‌گردد می‌گذارد در دفاع از این شخص (البته به شیوه مکارانه‌ی خودش) تخریب جمهوری اسلامی، امام خمینی، رهبر معظم انقلاب و حتی اصل تشیع و اعتقادات و احکام دینی و مذهبی امری رایج در شبکه ماهواره است. ترویج نظریه‌ی جدایی دین از سیاست، که به طور کلی مداوم از شبکه‌های ماهواره در حال انجام است، و ترویج حساسیت زدایی از مسلمین در چه موارد نوامیس و در چه مورد معتقدات دینی از مصادیق تضعیف حق است که فراوان در شبکه‌های ماهواره وجود دارد.

بند اول: آلات لهو

اینکه ماهواره را از آلات لهو بدانیم بعید می‌نمایند و لذا از این جهت نمی‌توان حکم به حرمت خرید و فروش ماهواره نمود. ظاهراً فقها آله لهوی را تنها بر آلات موسیقی اطلاق می‌کنند و به فرموده‌ی شیخ انصاری «المراد بالآلات اللهو ما اعد له» یعنی مراد از آلت لهوی چیزی است که برای لهو ساخته شده باشد. اطلاق چنین چیزی عنوانی از یک سو بر ماهواره خیلی بعید است و از یک سو هم خیلی بعید نیست! علت این است که ماهواره مثل تلویزیون است و الزاماً برای لهو ساخته نشده است که از آن می‌توان هر استفاده برد. همچنین معلوم نیست بتوان لهو را جز بر آلات خاص موسیقی تطبیق داد. در بررسی حکم خرید و فروش ماهواره شیوه «مقتضی و مانع» می‌باشد یعنی ابتدا بررسی می‌شود که آیا مقتضی‌ای برای صحت بیع ماهواره هست یا خیر، اگر نبود که بیع آن باطل می‌باشد اما اگر مقتضی صحت وجود داشته باشد نوبت به این می‌رسد که ببینیم آیا مانعی بر سر راه این مقتضی وجود دارد یا نه. در اینکه بیع ماهواره مقتضی صحت است تردید وجود دارد اما از آنجا که بازرگانی چون رهبر معظم انقلاب قائل

به وجود چنین مقتضی ای هستند و همچنین از این جهت که حتی بنا بر قول حرمت تکلیفی (علاوه بر بطلان) منجر شود، لذا بحث از موانع خرید و فروش ماهواره لازم به نظر می‌رسد. همچنین گفتنی است که هر جا که حرمت تکلیفی معامله ای ثابت شود قطعاً بطلان آن نیز ثابت است اگرچه مقتضی صحت را هم داشته باشد. یعنی نهی از تکلیفی ای که به معامله می‌خورد باعث فساد آن نیز می‌شود و لذا علاوه بر این که متابعین مرتکب حرام شده اند تصرفات آنها در عوضین نیز حرام خواهد بود.

بخش پنجم: نظر مراجع درباره ماهواره

آیت الله العظمی امام خامنه ای مدظله: سؤال: آیا خرید و نگهداری و استفاده از آنتن ماهواره ای جایز است؟ و اگر دستگاه گیرنده مجانی به دست انسان برسد چه حکمی دارد؟ پاسخ: دستگاه آنتن ماهواره‌ای از این جهت که صرفاً وسیله ای برای دریافت برنامه های تلویزیونی است که هم برنامه های حلال دارد و هم برنامه های حرام، حکم آلات مشترک را دارد. لذا خرید و فروش و نگهداری آن برای استفاده در امور حرام، حرام است و برای استفاده های حلال، جایز است. ولی چون این وسیله برای کسی که آن را در اختیار دارد، زمینه دریافت برنامه های حرام را کاملاً فراهم میکند و گاهی نگهداری آن مفاسد دیگری را نیز در بر دارد، خرید و نگهداری آن جایز نیست مگر برای کسی که به خودش مطمئن است که استفاده حرام از آن نمیکند و بر تهیه و نگهداری آن در خانهاش مفاسدهای هم مترتب نمیشود. لکن اگر قانونی در این مورد وجود داشته باشد، باید مراعات گردد (کتاب استفتائات - سؤال ۱۲۱۳)

سؤال: استفاده از آنتن ماهواره برای آگاهی از برنامه‌های علمی یا قرآنی و مانند آن که از طریق ماهواره توسط دولت های غربی با کشورهای مجاور خلیج فارس و غیر آنها پخش میشوند چه حکمی دارد؟

پاسخ: استفاده از این دستگاه برای دیدن و شنیدن برنامه های علمی یا قرآنی و مانند آن، هرچند فی نفسه مانعی ندارد، ولی به دلیل اینکه برنامه‌هایی که از طریق ماهواره توسط دولت های غربی و بیشتر کشورهای همسایه پخش میشوند، غالباً در بردارنده آموزش افکار گمراه

کننده و تحریف های لهو و فساد هستند و حتی مشاهده برنامه های علمی یا قرآن از طریق آنها موجب وقوع در فساد و ارتکاب جرم میگردد، بنا بر این شرعاً استفاده از آنتهای مذکور برای دیدن آن برنامه ها حرام است مگر آن که برنامه های مفید علمی یا قرآنی محض باشند و مشاهده آنها مستلزم هیچ فساد یا ابتلا به عمل حرامی نباشد، البته اگر قانونی در این رابطه موجود باشد باید مراعات شود (کتاب استفتائات - سؤال ۱۲۱۶)

آیت الله العظمی بهجت سوال: آیا آنتن ماهواره جزو آلات لهو است؟ خرید و فروش و استفاده از آن، چه حکمی دارد؟

جواب: با وجود فساد، استفاده از آن و خرید و فروش آن جایز نیست. (جامع المسائل سؤال ۶۹۲)

آیت الله العظمی نوری همدانی: سوال: نگاه کردن و گوش کردن به برنامه های ماهواره چه صورتی دارد؟

جواب: در صورتی که موجب انحراف فکری و اخلاقی نباشد، جایز است. (سؤال ۴۵۳)
آیت الله العظمی سیستانی: سوال: در مورد خرید و فروش ماهواره کمی توضیح دهید.
پاسخ: معظم له نگهداری آن را به کسی که بر خودش و یا برخی اعضاء خانواده اش مطمئن نیست که استفاده حرام از آن نبرد، اجازه نمی دهند. (کتاب استفتائات خرید و فروش)
آیت الله العظمی فاضل لنکرانی: سوال: آیا خرید و نصب آنتن های ماهواره ای در منازل جایز است؟

جواب: با توجه به آنچه مطلعین اظهار می دارند برنامه های ماهواره اکثراً موجب شیوع فحشا و منکر مخصوصاً در رابطه با نسل جوان می باشد. لذا خرید و نصب آنتن های ماهواره ای جایز نیست. (کتاب استفتائات سؤال ۱۰۰۱)

آیت الله تبریزی چنانچه نگاه کردن آنها باعث تهییج شهوت بر حرام یا ترویج فساد در جامعه باشد، جایز نیست و در غیر این صورت باید مراعات مقررات و قوانین شود.
چون غالب اطلاعات این شبکه ها مسموم بوده و اگرهم خبر صحیحی در دسترس بینندگان قرار دهند، در راستای اهداف استعماری و گمراه کردن مردم و نیز ایجاد فتنه و

تفرق است، استفاده از چنین شبکه هایی جایز نیست. (در پاسخ به استفتای رادیو معارف روزنامه کیهان ۱۳۹۱/۱۱/۴)

آیت الله العظمی میرزا جواد تبریزی: سؤال: آیا آنتن ماهواره جزو آلات لهو است؟ خرید و فروش آن، چگونه است؟

پاسخ: بر طبق مقررات نظام باید عمل شود (والله العالم کتاب استفتائات - سؤال ۱۲۱۱)

آیت الله العظمی صافی گلپایگانی سؤال: آیا خرید و استفاده از ماهواره جایز است؟

پاسخ: استفاده مشروع و مفید از آن اشکال ندارد ولی اگر در معرض استفاده نامشروع و فساد اخلاق باشد، جایز نیست. در این زمان که شرایط خاص رسانه ها و وسائل ارتباطی، صیانت اخلاقی و هویت اسلامی جامعه مخصوصا نسل جوان را تهدید می کند، همگان مخصوصا بزرگان خانواده و عائله باید مراقبت نمایند که بستگان آنها به این خطر، که از خطر اعتیاد زیانبارتر است، مبتلا نشوند و حیات اخلاقی آنها محفوظ بماند. (سایت معظم له) از آنجا که بطور کلی مراجع عظام رعایت قانون و مقررات نظام را واجب می دانند و یکی از قوانین نظام، ممنوعیت داشتن و استفاده از ماهواره است، در نتیجه این امر غیرقانونی، غیرشرعی نیز خواهد بود. (شورای احیای امر بمعروف و نهی از منکر)

۶۰۱

آیت الله العظمی مکارم شیرازی: سؤال: استفاده افراد از برنامه های ماهواره ای چگونه است،

با این که بعضی برنامه های خوب نیز دارد؟

پاسخ: استفاده از این برنامه ها جایز نیست و برنامه های ظاهره خوب یا بی ضرر آن وسیله ای است برای سوق دادن به برنامه های فاسد، بنابراین نباید مسلمانان از حيله های دشمنان | اسلام برای نشر فساد در میان مسلمین غافل باشند.

سؤال: سؤال من در مورد استفاده مطلوب (و نه غیر شرعی) از ماهواره است از آنجا که بنا به نیاز شغلی ام ناچارم زبان خارجه یاد بگیرم و اکنون مشغول فراگیری دو زبان انگلیسی و فرانسوی می باشم و از آنجا که اساتید این زبان ها سفارش به دیدن برنامه هایی با گویش های اصلی می کنند چنانچه سعی کنم از برنامه های مفید و غیر فساد انگیز آنان استفاده کنم آیا مجاز به استفاده از ماهواره هستم.

پاسخ: چنین استفاده هایی اشکال ندارد ولی وجود ماهواره در هر خانه به یقین منشأ مفاسدی می شود و به همین دلیل اشکال شرعی دارد چه بهتر که از رادیوهایی استفاده کنید که همان دروس را به زبانهای اصلی ارائه می دهند. (سایت ایلام فردا - خبر ۱۳۹۱/۴/۱۱)

سوال: خرید و نصب آنتن های ماهواره ای در منازل چه حکمی دارد؟

پاسخ: آوردن اینگونه وسایل در منازل که غالباً موجب فساد است جایز نیست و خرید و فروش آن حرام است (کتاب استفتائات - فصل ۱۶ - سؤال ۶۱۶)

نتیجه گیری

با توجه به آنچه در این مقاله گفته شد می توان این گونه استدلال نمود که ماهواره با اینکه موجب آگاهی ما از موضوعات مختلف شود اما معایب آن بیشتر است و آسیب هایی را بر فرد و خانواده و حتی اجتماع وارد میکند ، پس باید تابع نظر شرع در این باره باشیم اما حکم استفاده از این ابزار حکم ظاهری است و از طریق نظر مراجع میتوان به حلال و حرام بودن آن پی برد نظر بیشتر مراجع این است که اگر از این ابزار استفاده حلال نمود ، جایز است در غیر این صورت استفاده از آن حرام می باشد، اما باید گفت که ماهواره که توسط کشور های بیگانه و در رأس آنها آمریکا مدیریت میشود و قصد تهاجم فرهنگی به کشور های دیگر از جمله کشور های اسلامی را دارد باید استفاده از آنرا ممنون و حرام دانست.

منابع و مأخذ

- ۱- مقاله آسیب‌شناسی استفاده از ماهواره و تاثیر آن بر تضعیف بنیان خانواده
- ۲- پرونده‌ی ویژه = ماهواره و سبک زندگی عبدالرضا آتشین صدف
- ۳- انگیزه‌های مصرف شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان- دکتر مهرداد متانی- دکتر علی اکبر فرهنگی- فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی / سال بیست و دوم / شماره ۱ (پیاپی ۸۱) / بهار ۱۳۹۴ / ۱۶-۱۴۹)
- ۴- سواد رسانه‌ای و شیوه نظاری مادران بر مصرف تلویزیون‌های ماهواره‌ای نوجوانان نوشته مهدی منتظر قائم- فاطمه حاجی کاظم طهرانی
- ۵- نگرش مخاطبان قائم شهری به شبکه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای مهرداد متانی (استادیار مدیریت دانشگاه آزاد اسلامی واحد قائم شهر)- رمضان حسن‌زاده (دانشیار روان‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری)- علی اکبر فرهنگی (استاد مدیریت رسانه دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات)
- ۶- بررسی عوامل موثر بر گرایش به تماشای برنامه‌های شبکه‌های ماهواره‌ای مهرداد متانی- دکتر رمضان حسن‌زاده- دکتر علی اکبر فرهنگی. فصلنامه پژوهش ارتباطی / سال نوزدهم / شماره ۳ (پیاپی ۷۱) / پاییز ۱۳۹۱ / ۲۰۲-۱۸۳
- ۷- تاملی درباره قانون ممنوعیت به کارگیری تجهیزات دریافت از ماهواره و چالش فقهی و حقوقی آن - جواد یعقوبی- محمد یعقوبی- حسین ناصری مقدم- حقوق اسلامی / سال سیزدهم / شماره ۴۸ / بهار ۱۳۹۵
- ۸- مقاله فرهنگ اسلامی- پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی تاریخ بازایی ۱۳۹۶/۴/۲۸

